

KULTURNI DEKOLONIZACIJA I NIJEN UTICAJ NA RAZVOJ POLITIČKIH SISTEMA BLVŠIH KOLONIJALNIH ZEMALJA

VLADIMIR PRVULOVIC

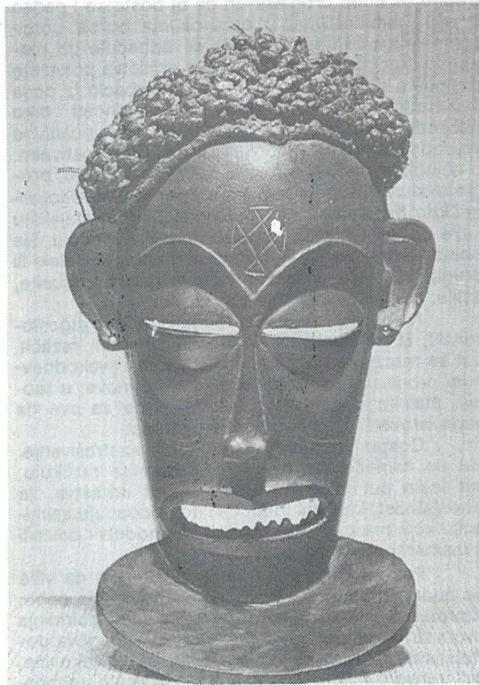
- afrički primer -

Pre sticanja nezavisnosti nacionalna inteligencija u afričkim zemljama je neznatna, jer njeno postojanje nije ni bilo u interesu dojučerašnjih izrabljivača. Sva postojeća inteligencija, a i ona koja se tek formira, uglavnom je školovana ili se školuje izvan zemlje, i to pre svega u metropolama. »Kadar« za školovanje »na strani« bio je, pre sticanja nezavisnosti, regrutovan iz najimučnijih slojeva domaćeg stanovništva (veleposednici, krupni trgovci i zanatlije, državni činovnici itd.) i to, pre svega, iz krugova ideološki bliskih i lojalnih metropoli. Posle sticanja nezavisnosti situacija se značajno menja, no ipak je to »kadrovsko« školovanje uslovljeno nizom stipendija, provera, konkursa, »ideološkom čistotom« itd. Doduše, sada kroz sito državne selekcije imaju šansu da prodru i predstavnici ostalih slojeva koji se ističu kvalitetom, mada se zna da je još uvek lakše za one bliže krugovima i prstenovima vlasti i visokih državnih funkcionera.

Što se tiče inteligencije školovane u metropoli, sasvim je izvesno da su njeni predstavnici, bez obzira na ideološku pripremljenost pre dolaska na školovanje, u čitavom njegovom toku bili izloženi sistematskoj indoktrinaciji i ideološkim i drugim pritiscima da prihvate način života, moralno-etičke norme, navike, jezički kodeksi, tradicionalno mišljenje, sve do političkih ubedenja metropole. Neko manje, neko više, uglavnom su svi ovi mladi ljudi, makar i nedovoljno svesno, poprimili nešto od tih negativnih uticaja – usmerenih na akulturaciju. Uostalom, namera je vladajućih krugova iz metropole i bila, da zavisno od uspeha procesa akulturacije, prepuste ovim kadrovima mesta u činovničko-administrativnom aparatu u koloniji i pretvore ih u »most prijateljstva i veze medju narodima«, odnosno posrednike i »amortizere animoziteta« između nepoželjnih kolonijalista i naroda. Tako se formira jedna relativno autonoma društvena grupa koja po dolasku u zemlju (posle skoro desetogodišnjeg boravka u metropoli), dovoljno indoktrinirana i svesna svojih prednosti i zasebnosti, može imati čak i negativan odnos prema svojoj zemlji i narodu. Smisljeno formiran ovaj sloj, kako ga Francuzi nazivaju »évolue« (napredan, razvijen, prim.V.P.), ostaje najčešće dugo lojalan metropoli, a potencijalno se odnosi prema stvarnosti svoje zemlje. Kao primer, takve orijentacije često se navodi Senegalac Blez Dijan¹, od čijeg imena je potekao termin »dijanizam« kojim se označava saradnja i podrška Afrikanača kolonijalnim vlastima i njihovom produženom prisustvu. On je već 1914.g. izabran kao prvi Crnac za poslanika Nacionalne skupštine Francuske. U početku je od francuskih krugova bio primljen sa rezervama i otporima, ali se kasnije pokazao kao »izvanredan«.² On je odbacio perspektivu nezavisnosti i samoupravljanja kolonija u ime njenog »jedinstva« sa metropolom i izdizao je kolonijalnu politiku Francuske kao ovapločenje napora da se zaostali narodi privedu civilizaciji.²

Sem izuzetaka – onih koji su boraveći u Evropi došli u dodir sa marksističkom literaturom i progresivnim političkim, naročito partiskim previranjima – ova, u neku ruku već asimilirana, inteligencija pretvara se u zatvorenu intelektualnu elitu u svojoj zemlji; sa obezbedenim činovničkim poslovima, sa osiguranom budućnošću i prihodima dok je lojalna metropoli, a uostalom svoje nazore je već uzdigla i do razine »ideoloških ubedenja«. O svim problemima svoje zemlje ona najčešće donosi sa školovanja već pripremljeno i formirano mnjenje i stavove, koje »sredina ne razume«.

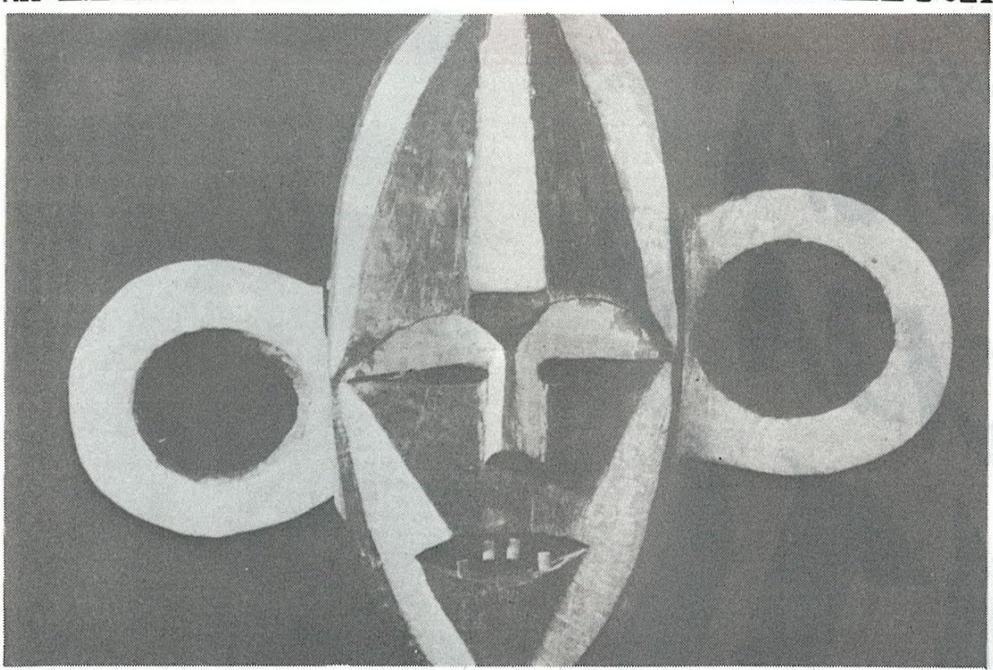
Onaj pak deo inteligencije i inteligencija u onim zemljama u kojima nije mogla, kao u frankofonskim, da se pretvori u intelektualnu elitu i da zauzme pozicije u državnoj-kolonijalnoj administraciji, našla se u specifičnom položaju, koji će je približiti patnjama naroda i kasnije pretvoriti u revolucionarno jezgro i štab »lidera« u periodu antikolonijskih borbi. To je inteligencija sa mnogo »kompleksa«. Po svom znanju i obrazovanju sigurno je kročila u »veliki svet«, dok po svom materijalnom položaju pripada ugnjetenoj naciji, bez većih i posebnih prava. Izbašvši iz evropskih univerzitetskih centara našla se na »ivici kulture«, ni tamo ni ovamo, bez mogućnosti i prava da na planu obrazovanja nešto više učini za svoju zemlju. Uz sve to, pored socijalnog i dalje je, neizbežno, prisutan i njen rasni konflikt sa belom manjinom koja je prima sa nipođostavanjem. To onda ove krugove čini veoma važnom mobilizatorskom snagom socijalnih preobražaja i antikolonijske borbe u nacionalnim razmerama.

Istovremeno u kolonijama polako raste revolucionar raspoloženje masa, počinju povremeni sukobi i previranja, štrajkovi i organizovani oblici otpora kolonijalnom režimu. Međutim, sve je to još uvek bez dovoljno snage i socijalnog naboja, nedovoljno čvrsto organizованo i bez dublje političke pozadine i programa.

U kulturi naroda pod kolonijalnim jarmom još uvek je predominantna uloga tradicionalnih oblika mišljenja i stvaranja (usmena kultura). U širokim masama vladaju mitološki i animistički način mišljenja, kultovi, tabui i relikvije, a najveći duhovni autoritet je plemenski vrăč. U gradovima je situacija nešto izmenjena, ali većina stanovništva još uvek živi u plemenskim oblicima društvenosti. Prodor novih uticaja, naseljavanjem kolonijalista i školovanjem kadrova u metropolama, ima ograničeno dejstvo, kako po obimu, tako i zbog toga što se prilagodavaju uslovima u koloniji i, najčešće, sasvim iskriviljavaju. To se vidi i na primeru pokrštavanja Afrike, tačnije afrikanizacije hrišćanstva i pojavi kultova »Isusa sa kovrdžavom kosom«, ali i kroz nastanak pojmove »crne Venere« u drugih. Imućniji slojevi, naročito trgovci, kojima je u interesu evropsizacija zemlje, predstavljaju taj proces kao »patriotski put ka smanjivanju mešanja stranaca u naše poslove«. Oni licemerno prihvataju nametanje evropske kulture Afriči, ali ne direktno preko Evropljana, već preko evropsiziranih Afrikanaca, koji bolje razumeju uslove u »svojih« zemaljama i lokalne karakteristike i koji postaju »avangarda civilizacije koja prodire u dubinu afričkog kontinenta«. Svi ti novi uticaji treba da, kroz filter, produ kroz takav sloj intelektualne afričke elite na putu do naroda. Od Evropljana naseljenih ili rođenih u koloniji, očigledno se ne može očekivati nikakva pomoć na tom planu, jer oni postaju isključivci od onih iz metropole, pa ih i metropola sama mora ogranicavati (primeri: Alžir, neposredno po sticanju nezavisnosti; bivša Rodezija, današnji Zimbabwe, u prvim danima nezavisnosti; Južna Afrika, ranje Mozambik i dr.) Razvoj obrazovanja i kulture je na listi nacionalnih prioriteta, ali je to dugotrajan proces i njegovi efekti će se tek pokazati.

U takvoj složenoj socijalno – ekonomskoj situaciji, u kojoj potlačene narod pokušava da izbori nezavisnost i slobodu, veoma važna postaje uloga lidera pokreta ili oslobođilačke borbe. To često bivaju i oni redi predstavnici siromašnijih slojeva, ili pak nacionalne i nacionalističke buržoazije u nastajanju, koji su uspeli da se iškoluju u inostranstvu, gde su se revolucionarno nadahnuli na izvorma socijalističkih i drugih naprednih pravaca i misli. U pojedinim zemljama lider postaje neko iz mladeg komandnog kadra nacionalne armije, odnosno trupa na tlu dotične zemlje, pošto je armija u ovim zemljama jedan od najvažnijih (uz crkvu i sl.) kanala i oblike vertikalne mobilnosti i napredovanja za predstavnike svih slojeva, a po prirodi svog posla u kontaktu je sa dostignućima nauke i tehnologije, pa i društvenih nauka.

Nacionalne vođe (lideri) preuzimaju na sebe nezamenljivu ulogu svesnog usmeravanja, direktnog rukovođenja i ideološkog osmišljavanja i uoblačavanja antikolonijalne borbe, širokih razmara, najčešće na nivou nacionalnih pokreta. Bivaju brzo prihvaćeni od širokih narodnih masa i slavljeni i uzdizani kao nacionalni heroji i predvodnici, a obično po oslobođenju i preuzimaju rukovođenje zemljom. (Primeri su, svakako, velike ličnosti nacionalnih istorija afričkih zemalja, kao što su bili i ostali: Naser, Njere, Kenijata, Nkrumah, Seku Ture, Ben Bela, Bumedijen, Lumumba i dr.) Neki od njih se pozitivnim primerom, junačkom borborom ili smrću, državničkom mudrošću ističu i kao kontinentalni afrički heroji ili istorijske ličnosti čija popularnost i uticaj daleko prevaziđaju nacionalne granice pojedine zemlje.

U svakom slučaju uloga lidera u ovom važnom revolucionarnom i oslobođilačkom periodu istorije ovih zemalja, kao i kasnije u periodu ekonomskog, političkog i kulturnog osamostaljivanja i dekolonizacije je veoma značajna, mobilizatorska, usmeravajuća i stvarno vodeća.

Duhovna dekolonizacija tek oslobođenih zemalja

Kada, posle dugotrajne antikolonijalne borbe ove zemlje steknu toliko željenu formalnu nezavisnost i međunarodno priznanje, otpočinju u njima i oko njih složeni procesi ekonomskog, političkog i kulturnog dekolonizacije. Procesi dalekosežnog značaja, jer predstavljaju jedan od preduslova stvarnog i punog osamostaljivanja ovih zemalja.

Ti procesi, mora se naglasiti, odvijaju se veoma sporo i postepeno, negde ni danas (više od dvadeset godina po sticanju nezavisnosti) nisu završeni, a negde ni ozbiljnije odmakli. Obično počinju sa rušenjem predstava o »normalnom« – misli se pokornom – i »dobrom« Crncu. Kao svojevrstan pandan takvom iskrivljenom mišljenju uspostavljenom od strane kolonijalista, javljaju se i bujaju nacionalistička osećanja i čak neki vidovi nacionalne »ubraženosti« crnačkog stanovništva. Dugo godina su ta osećanja bila potiskivana i zabranjivana, pa je donekle razumljivo što se sada slobodno, negde čak i nekontrolisano ispoljavaju.

Preciznije rečeno, ovi procesi idejno – duhovne dekolonizacije otpočinju tridesetih godina našeg veka, a naročiti zamah dobijaju posle drugog svetskog rata i sticanja nezavisnosti pojedinih afričkih zemalja. Kao njihov početni impuls obično se izdvaja »rehabilitovanje« afričkog kulturnog i umetničkog stvaralaštva, (na primer, u delu bivšeg predsednika Senegala Leopolda Sedara Sengora), zatim afričkih muzičara, igrača folklornih i drugih grupa. Oni svojim nastupima na evropskim i svetskim scenama donose svežinu, bogatstvo, egzotičnost, ali i dah slobodoljublja i slojevitosti afričkog čoveka u evropske metropole. Pomenemo samo neke, kao što su originalne teatarske grupe iz Malija, balet »Mudra« iz Dakra (Senegal), prvu damu afričke

muzike Mirjam Makeba, muzičare iz Nigerije, Zaira i Obale Slonovače i dr. To onda postaju značajni povodi, kada zahvaljujući stvaralaštvu ovih autora i grupa, gostovanju folklornih i pozorišnih ansambala i izložbama, Evropa dovoljno zaokupljena sobom, ponovo skreće pažnju na »divlju i zapuštenu« Afriku. Iz toga se radaju i pravi impulsi za početak procesa duhovne dekolonizacije Afrike.

Treba ukratko razmotriti spoljne i unutrašnje, socijalne i političke uslove u kojima se taj proces odvija. U svetskim razmerama, to je period dubokih i učestalih – cikličnih kriza imperijalizma. To je, takođe, period u kom se produbljuju revolucionarne promene u svetu. Naime, prva zemlja socijalizma – SSSR, se već učvrstila i odolela svim imperialističkim pritiscima, pa se sada pojavljuje kao inspirator revolucionarnih previranja u drugim zemljama, naravno i u Africi. Posle drugog svetskog rata, pojavljuje se čitav niz novih socijalističkih zemalja. Ne treba zanemariti ni potceniti njihovu materijalnu i političku i moralnu pomoć afričkim i drugim oslobođilačkim pokretima. Na drugoj strani, u nekadašnjim moćnim i poslušnim kolonijama Engleske, Francuske, Portugalije i drugim, nestabilnost kolonijalne vladavine je sve prisutnija i veća. Ni takve veštice i iznudene institucije, kao Komonvelt ili Francuska zajednica naroda, ne mogu da spreče procese oslobođanja i osamostaljivanja bivših kolonija.

Na unutrašnjem planu situacija je vrlo komplikovana. U porastu je uticaj progresivnih i »levih« ideja i zajedno sa teškim materijalnim uslovima života stanovništva prouzrokuje sve dublje socijalne previranja i potrese. Uporedno sa tim, jačaju nacionalni masovni pokreti omladine, studenata i radnika, pa i opštarenodni. Sve to pojačava organizovanu antikolonijalnu borbu i rezultira značajnijim uspesima »pobunjenika«.

U zemljama koje su, kao krunu svoje oslobođilačke borbe, proglašile nezavisnost, svojevrsna idejna konfuzija u traženju puta daljeg razvoja, u teškim uslovima ekonomskog zaostalosti i nerazvijenosti i velikih napora na suzbijanju gladi, doprinosi da jača uloga najorganizovanijeg i tehnoški najrazvijenijeg i najopremljenijeg sloja – armije. Ona ima odgovorne zadatke da očuva tek stečenu nezavisnost i pripremi zemlju za prelazak na civilno političko rukovođenje, u uslovima demokratske utakmice kandidata političkih partija na slobodnim izborima ili kroz organizaciju plebiscitarne podrške nacionalnom lideru ili vodi jedine (vladajuće) partije. U slučajevima da su ranije političke partije, kompromitovane saradnjom sa kolonijalnim vlastima, izgubile podršku masa i nestale sa političke scene, armija može odigrati ulogu i u procesu prerastanja nacionalno-oslobođilačkog masovnog pokreta u novoorganizovanu političku partiju, koja onda, kao jedina i vladajuća preuzima sve poluge političke vlasti (primer FLN, posle revolucije u Alžiru i primer UDPM – Demokratske unije malijskog naroda, u Republici Mali). U tom slučaju, najčešće, komandni kader armije ili proslavljeni vojskovođe i heroji iz oslobođilačkog rata, preuzimaju rukovođenje i novona-

stalnom partijom, prevedeći postepenim merama vojnu vladavinu u civilnu. Armija ima i može uspešno (organizovano i disciplinovanje) vršiti i velike i značajne zadatke na ekonomskom planu kao što su: delimična ili potpuna agrarna reforma, nacionalizacija najvažnijih privrednih sektora velikih energetskih postrojenja i dr. U uslovima zaostalosti i relativnog rasuša domaće privrede, posle odslaska stranog kapitala i kadra, potrebno je uložiti ogromne napore na planu ekonomске obnove, obezbeđivanja prehrane stanovništva, razvijanju infrastrukture, investicionoj izgradnji, zapošljavanju, razvijanju i uspostavljanju obrazovnog sistema i dr.

Proces duhovne dekolonizacije manifestuje se i na religioznom planu u idejama o autonomnosti afričke crkve, čiji je vatreni zagovornik bio hrišćanski episkop u Nigeriji Džems Džons. Imač proces duhovne dekolonizacije o komе govorimo odvija se kroz različite faze. Njegovi počeci u nekim vidovima padaju u vreme neposredno posle Prvog svetskog rata, naročito sa aktivnošću liberalno-demokratskih organizacija omladine u pojedinim zemljama (Mladosenegeci, Mladodahomejci, itd.). Tridesetih godina doživljava polet afirmacijom istaknutih afričkih intelektualaca na kulturnom i političkom planu u evropskim levim i progresivnim političkim organizacijama (L. S. Sengor, E. Sezer, Dž. Pedmor, F. Ufue-Boanji i dr.). Već četrdesetih godina otvaraju se najpre u metropolama, a zatim i u afričkim kolonijama kružoci afričkih intelektualaca i studenata za izučavanje marksizma i drugih progresivnih učenja. U to vreme izboren je autonomnost štampe i literature, pa se pojavljuju u prvi pamfleti i polemički članci koji podržavaju idejnu i političku borbu – dekolonizaciju.

U pojačanju napornima i talasu duhovne dekolonizacije afričkih naroda prisutna su izvesna lutanja i nedoslednost. Ona se kreću, od slepog verovanja u mogućnost evropeizacije i presadivanja tekovina evropske civilizacije, do otrežnjenja i »povratka bludnog sina«, kako se i zove jedna poema velikog senegalskog pesnika Leopolda Sengora. Kao primeri takvih lutanja navode se i neki postupci legendarnog Patrise Lumumbu i Seku Tureu u početnom periodu vlasti u Gvineji. Preterivanja su moguća i u suprotnom smjeru, u smjeru želja za potpunu autonomiju i isključivosti afričke duhovnosti i idejnosti, u vidu teorije crnačstva (Négritude). Cinjenica je da je pravi »povatak bludnog sina« nemoguć, jer ostaju tragovi evropskih uticaja u duši svakog afričkog intelektualca. Očiti je primer kenijskog vođe Džoma Kenijate, koji se po povratku sa dugogodišnjeg boravka na Zapadu, vratio tradicionalnim kenijskim ritualima u ličnom i javnom životu da bi pridobio poverenje naroda, ali uticaje evropske kulture nije mogao da poništi.

Među idejne uticaje, inspiratore pojačane idejno-duhovne dekolonizacije u Africi, moramo svakako ubrojiti neka evropska sociološka i filozofska učenja i teoretičare. Tu, pre svega, treba izdvojiti evropsku zainteresovanost za proučavanje afričke umetnosti i stvaralaštva od jednog šireg kruga naučnika – afrikanista, kao i zanimaljiva otkrića do kojih su oni došli. Značajan stimulans je predstavljao i očiti napredak etnografije i etnologije na planu proučavanja afričkih naroda. Zahvaljujući tekovinama ovih naučnih oblasti razbijaju se neke od zabluda i stereotipija o Africi. Inspirativno deluju i veliki uspesi i značajna dostignuća u stvaralaštvu američkih i južnoameričkih crnaca, kao i njihov propagandni uticaj. Misli se na uspehe na polju literature, likovnih umetnosti, muzike (džez, soul, bluz, gospel, rock, regi i sl.), sporta, filma, pa čak i na političkom planu (Martin Luter King i dr.). Od američkih crnaca potiče ideja o panafrankizmu koja se pretvara u značajno sredstvo antikolonijalne borbe i koja ima odjek u Africi. Američka verzija panafrankizma se može izrodit i u neke oblike crnog nacionizma, pa sve do terorističkih organizacija kao što su »Crni panteri« i sl. Od filozofskih učenja među inspiratore afričke duhovne dekolonizacije treba pomenuti fenomenologizam (odnosno senzualizam Andre Marloa), zatim funkcionalizam B. Malinovskog i Redklif Brauna i, naravno, uticaj makrsističkog pogleda na svet koji se prihvata, ali dosta i iskrivilje. Na teorije crnačstva direktni uticaj ima i egzistencijalizam (naročito Sartrov i personalizam) kao učenje o centralnom problemu crnačstva – problemu ličnosti.

1) Dr. J. Mrvaljević, »Osobnosti idejno-kult. dekolonizacije u Tropskoj Africi«, doktorska disertacija, Beograd, 1973. g.

2) Isto, navod prema američkom teoretičaru I. L. Markovitz: »The Political Thought of Blaise Diane and Lamine Guéye«, Présence africaine, 1969, br. 72

3) R. W. July: The origins of Modern African Thought, London, 1968.